

7. Лебедев А.П. Церковная историография в главных ее представителях с IV до XX вв. – СПб., 2000.
8. Горский Александр Васильевич // Энциклопедический Словарь. Дополнительный том / Под ред. К.К.Арсеньева и проф. В.Т.Шевякова. – Т. 1. – Б.м., б.г.
9. Дюпон-Мельниченко Ж.-Б., Ададуров В. Французька історіографія ХХ століття. – Львів, 2001.
10. Ульяновський В.І. Історія церкви та релігійної думки в Україні. – Кн. 1. – К., 1994.
11. Філософський словник / За ред. В.Шинкарука. – 2-е вид. – К., 1986.
12. Оглоблин О. Студії з історії України. – Нью-Йорк ; К.; Торонто, 1995.
13. Кривушин И.В. Ранневизантийская церковная историография. – СПб., 1998.
14. Христианство. Энциклопедический словарь. – Т. 3. – М., 1995.
15. Мангилев П. О преподавании церковной истории в духовных учебных заведениях // Исторический вестник. – № 7. – М.; Воронеж, 2000.
16. Ульяновський В.І. "Третя складова" історико-церковної школи КДА // Просемінарії. – Вип. 1. – К., 1997. – С.135.

V.V. Lastovskiy. To the Question about the Usage of Science Terminology in the Church History Investigation

The attempt to put the question about application of scientific terms in church history investigation was made. Special attention was paid to the notions "church history", "history of church", "church historiography", "historiography of church history".

V.V. Гоцуляк

О.П.ОГЛОБЛИН В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

У сучасних умовах особливе місце посідають праці, присвячені біографічній традиції – вивченню багатограних аспектів життя і діяльності окремих історичних постатей, в тому числі відомих українських вчених. Крізь призму висвітлення індивідуального, що пов'язано з життям і діяльністю конкретної особи, її життєвим шляхом та його змістом, у всій повноті, різнобарвності та яскравості відкривається сучасна епоха. Подібні дослідження дозволяють висвітлити вплив епохи на оточення вченого та його творчість, еволюцію світогляду, визначення його особистого внеску в розвиток науки, сприйняття його концепцій сучасниками та нащадками.

Серед вчених, з нелегкою долею, діяльність та творча спадщина яких потребує подібного вивчення – постать Олександра Петровича Оглоблина (1899-1992). Унікальність цієї постаті виявляється у тому, що вчений тривалий час мав безпосередній вплив на закордонних українських істориків та історіографічні процеси, що відбувалися за рубежом протягом 50-х – до початку 90-х років ХХ ст. У його біографії, науковій, дидактичній діяльності відбилася ціла епоха розквіту, занепаду, стагнації, початку виходу з кризи вітчизняної історичної науки. У радянські часи постать О.П.Оглоблина обросла нашаруваннями фальсифікацій, наклепів та перекручень.

Стану вивчення його спадщини й присвячена дана стаття. Об'єктивно сталося так, що осягнення постаті О.П.Оглоблина розпочалося в еміграційному науковому середовищі, до джерел якого причетний і сам історик. В Україні радянського часу висвітлення постаті О.П.Оглоблина було своєрідним "лакмусовим папірцем", що засвідчував політичну заангажованість професійних істориків радянської історіографії. З іншого боку критика цієї історіографії сьогодні виглядає кон'юнктурно, як і те, що важко аналізувати думки, висловлені між рядками науковцями, які зберігали громадянське й професійне сумління. Тому висвітлення боротьби цих двох тенденцій ще не знайшло свого відображення в сучасній історичній літературі, що свідчить про потребу подальшого її дослідження.

Зарубіжні науковці звернули увагу на найголовніші біографічні і автобіографічні джерела, важливі для дослідження родоводу О.Оглоблина та його діяльності і світогляду в 1920-их роках [1]. Серед них досі недруковані "Спогади", частина перша "Рід" і "Щоденник" написаний в 1920-х роках. Без цих джерел, на думку Л.Винара, майже неможливо відтворити родинне життя і діяльність історика. Зокрема "Щоденник" не був призначений для друку і в нім знаходимо чимало зовсім невідомих думок і поглядів О.Оглоблина як історика і людини [2, 12-56].

Ці матеріали значною мірою доповнюють епістолярну спадщину історика різних етапів його життя, яка зберігається в архівах України і за рубежом – в Архіві Українського Історичного Товариства, який має офіційну документацію його діяльності. Оpubлікована наукова автобіографія О. Оглоблина "Мій творчий шлях українського історика" у збірнику УВАН у США до відзначення його 75-річчя з дня народження і 55-ліття науково-академічної діяльності і перевидана в 1995 р. [3], має безперечну цінність, оскільки йдеться про його власні погляди на провідні ідеї історичної творчості. Зрозуміло, що листування О.Оглоблина є також важливим джерелом для історика.

В українській діаспорі про вченого, який виховав цілу плеяду істориків, існує досить значна кількість наукової та популярної літератури. Найбільше праць належить Л.Винару [4], він же склав й бібліографію [5], тоді як на Батьківщині, на жаль, його особа лише в останнє десятиліття стала предметом глибоких досліджень.

У радянській період О.П.Оглоблина характеризували не інакше як "ворог" народу й "буржуазний націоналістичний історик", а його творча спадщина замовчувалася. Праві М.Ковальський і О.Пасічник, коли зазначають, що трагедія української наукової історіографії полягає в тому, що за часів безроздільного панування в Україні компартійного тоталітарного режиму, прізвище О.Оглоблина, як і іншого видатного українського історика Наталії Полонської-Василенко (1884-1977), навмисне замовчувались. Науковий доробок цього вченого не використовувався, заборонялось його цитування навіть у бібліографічних довідниках та енциклопедіях [6, 12].

В умовах незалежного розвитку вітчизняної історичної науки, які відкрилися з 1991, до вивчення життя та історичної спадщини О.П.Оглоблина прилучилися І.В.Верба, В.А.Ульяновський, І.П.Гирич, О.П.Толочко, В.І.Заруба, М.В.Коваль, М.П.Ковальський, І.О.Пасічник та інші дослідники.

Особливою прикметою сучасної історіографії є критичний підхід до публікацій, що з'являються про життя і діяльність вченого Л.Винаром, який є найавторитетнішим фахівцем. Як він сам зазначає: "... деякі важливі джерела не були перевірені і це часто допроваджувало до помилкових заключень щодо досліджуваних історичних явищ і історичних діячів. Якщо ідеться про проф. О.Оглоблина – дослідники навіть не знали, що його правдиве родинне прізвище є Мезько, а не Оглоблин. Також помилково висвітлюється його діяльність в 1941-42 роках і інших періодах" [7, 7]. Для дослідників особливо важливим джерелом є історичний нарис Л.Винара про життя і творчість вченого [8]. У публікації крок за кроком у хронологічному порядку відтворені родинне вогнище Олександра Мезька-Оглоблина; ранній період життя: 1899-1919 рр.; перша Київська доба: 1919-1930 рр.; друга Київська доба: 1931-1941 рр.; Велика Вітчизняна війна 1941-1945 рр.; еміграція: 1945-1951 рр.; американський період життя і діяльності О.П.Оглоблина: 1951-1989 рр.; останні роки життя вченого: 1990-1992 рр.

Л.Винар наголошує на тому, що на сторінках "Українського історика", починаючи з 1994 р. започаткований окремий відділ "Оглобляна" в якому містяться архівні матеріали і праці О.П.Оглоблина. Вже у 1995 р. побачив світ перший збірник його наукових праць і бібліографічних матеріалів "Студії з історії України. Статті і джерельні матеріали". В цьому ж виданні започатковано й новий напрям історичних досліджень "Оглоблїнознавство", що займається вивченням життя, діяльності і творчості О.Мезька-Оглоблина і його доби [9, 6].

Доробок зарубіжної гілки української історичної науки є поважний. Зокрема в історіографічному ракурсі аналізував спадок О.П.Оглоблина з питань

політичної і економічної історії Б.Крупницький. Він робив це в контексті аналізу стану радянської історичної науки 1920-1950-х років [10].

Н.Д.Полонська-Василенко присвятила О.П.Оглоблїну декілька праць, в яких висвітлює студентські роки та дидактичну діяльність вченого. Особливу увагу вона звернула на свою співпрацю з ним, додавши до біографії науковця цінні замальовки, особливо щодо так званого "диспуту", що відбувся у 1931 р. [11]. Як зазначалося вище, О.П.Оглоблїн виховав цілу плеяду закордонних науковців і цілком природно, що учні його зверталися до творчості вченого. Це перш за все стосується А.Омельченка, який у 1970 і 1989 рр. подав аналіз праць вченого, присвячених політичній історії та питанням соціально-економічного розвитку України. Він також охарактеризував життєвий шлях і діяльність О.П.Оглоблина [12].

До творчості О.П.Оглоблина з середини 1980-х рр. звертаються такі зарубіжні вчені як О.Домбровський [13], В.Олейко [14], О.Субтельний [15]. Систематично видаються окремі томи (7,26,37) "Українського історика", присвячені 70-літтю життя і 50-літтю наукової праці (1970), 100-річчю з дня народження О.П.Оглоблина (2000). В незалежній Україні вчені В.Шевчук, С.Білокінь, І.Гирич, Л.Мельник, М.Коваль, В.Ульяновський, О.Богдашина, С.Водотика, В.Кравченко, О.Яс, Я.Калакура та інші опублікували ряд статей, в яких висвітлюють окремі сторінки життя і діяльності О.П.Оглоблина.

Праці названих та інших авторів ґрунтовно проаналізував в своїй докторській дисертації "Олександр Оглоблїн та його внесок в українську історіографію 1920-1940 років" (2000) І.В.Верба [16]. Доступ до архівних джерел дозволив йому підготувати статтю "Архівна Оглобляна в Києві", для "Українського історика" [17]. Результати своєї праці І.В.Верба оприлюднив в монографії "Олександр Оглоблїн. Життя і праця в Україні", що вийшла у 1999 р. [18]. Вченому належить також ряд ґрунтовних статей [19], які тематично охоплюють творчість О.П.Оглоблина на Батьківщині.

І.В.Верба доходить висновку про позитивні зрушення в процесі повернення імені і наукового доробку вченого на Батьківщину. В цьому є велика доля правди. Адже сам І.В.Верба ґрунтовно вивчив і проаналізував публікації О.П.Оглоблина на сторінках "Українського історика" [20], архівну Оглобляну в Києві, київський та львівський періоди архівної та археографічної діяльності історика, його бібліотечну діяльність на початку 1920-х років. Вчений також в цілому дослідив архівну діяльність Оглоблина в Україні, охарактеризував його як директора Музею-архіву перехідної доби Києва (1942 р), висвітлив роботу наукового гурту українських істориків О.Оглоблина у Києві [21].

У полі зору дослідника перебували рід та родина О.Оглоблина [22], ранні праці вченого з історії української церковної історіографії [23]. Змістовними є розвідки І.В.Верби, присвячені Україні-Гетьманщині у наукових студіях О.П.Оглоблина [24], могилянській добі та її діячам [25], студіям вченого над постацією і науковим спадком В.Модзалевського [26]. Окремі статті оглоблїнознавць присвятив О.М.Лазаревському в житті і науковій спадщині історика періоду української історіографічного ренесансу (1920-ті роки) [27], науковому доробку В.Липинського [28] та ін.

Вчений виявив себе ґрунтовним джерелознавцем, відмічаючи, що фонди О.П.Оглоблина в Україні налічують понад 1000 одиниць зберігання (ф. 3561, 3 описи, 384 справи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України) і охоплюють в основному період з кінця XIX ст. по 1945 р. включно [16, 11]. На думку вченого, основу архіву О.П.Оглоблина становлять: 1) документи дореволюційних років (кінець XIX ст. – 1917 р); 2) джерела, що охоплюють період 1917-1941 рр.; 3) корпус архівних матеріалів періоду нацистської окупації України та перших років еміграції історика (1941-1945 рр.). Автор тематично поділяє їх на масиви: 1) матеріали родичів; 2) джерела з біографії науковця; 3) документи науково-академічної та громадсько-організаційної діяльності; 4) рукописи праць вченого; 5) листування; 6) образотворчі матеріали [16, 11].

І.В.Верба докладно аналізує й інші документи, що зберігаються в фондах Архівного Управління при Раді міністрів УРСР, Українського Вільного університету у Празі (УВУ), в Інституті Рукописів Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського, Державних архівах Київської області, м. Києва, Архіві Президії

НАН України, державному архіву СБУ, Центральному науковому архіву Інституту архівознавства НБУ ім. В.І.Вернадського та інших джерелозбірних України [16, 11-12].

Українськими вченими доведено, що становлення О.П.Оглоблина відбувалося в складну добу української історії. Багато з них зазначають, що на формування його світогляду значний вплив мали українські народні традиції, яких дотримувалися у старовинній родині Мезьків, що сягала своїм корінням у XVI ст. Інтерес до історії виявився спочатку до генеалогії, історії родів а потім загальної історії України ще в гімназії. На нього здійснив великий вплив вчитель історії професор В.Г.Ляскоронський, учень В.Б.Антоновича.

Формування суспільних поглядів та наукових інтересів О.П.Оглоблина відбулося під впливом його вчителів – професорів М.В.Довнар-Запольського, Ю.А.Кулаковського, С.Т.Голубєва, Г.Г.Павлуцького, М.М.Бубнова, А.М.Лободи та інших. Навчаючись в університеті він спілкувався з такими відомими вченими, як приват-доцент Н.Д.Полонська, І.І.Огієнко, професори стипендіати В.М.Базилевич, В.М.Зуммер, В.П.Петров, М.О.Драй-Хмара, Ф.Л.Ернєв, П.П.Филипович, студент Б.Д.Крупницький. Величезне значення у розвитку його історичних поглядів і всієї громадської діяльності мали дружні стосунки й постійне спілкування з М.С.Грушевським та його оточенням.

Всі, хто ґрунтовно опрацював біографію вченого одностайні в тому, що на становлення та розвиток української тематики в творчості О.П.Оглоблина значний вплив мала співпраця в наукових гуртках, спочатку у III київській гімназії, а потім під час навчання в університеті.

У "Слові про історика" М.Ковальський і О.Пасічник зазначають також, що в довоєнні 1920-30-і роки у Києві й розпочалась дидактична та наукова діяльність О.П.Оглоблина – у Київському інституті народної освіти (ІНО); Київському інституті народного господарства і в науково-дослідницьких закладах з історії України. Одночасно, як і інших українських істориків тієї доби О.П.Оглоблина не обминув трагізм комартійних репресій. Фактично усунений на початку 30-х років від викладацької роботи, О.П.Оглоблин все ж працює в архівних установах, аналізує історичні джерела про Україну XVI-XIX ст. З утворенням Інституту історії України Академії наук УРСР О.П.Оглоблин в 1937 р. був запрошений у цей заклад на посаду старшого наукового співробітника, а з 1938 р. і до початку війни працював професором Київського університету [6, 14-15].

І.В.Верба, глибоко вивчивши наукову-академічну діяльність вченого відзначив, що вона припала на період піднесення історичної науки в Україні 1920-х років, творцем якої був він сам, а вимушений застій став реакцією на репресивні заходи тоталітарного режиму. Його дослідницькому перу на Батьківщині належить понад 100 друкованих праць. Серед них були 7 монографій: "Мануфактура в гетьманщині", "Предкапіталістическа фабрика", "Нариси з історії капіталізму на Україні", "Кріпацька фабрика", "Історія господарства України", "Нариси з історії України. Україна в кінці XV – першій чверті XVIII ст.", колективна монографія "Історія України" (короткий курс). У рукописах залишилися десятки ґрунтовних студій, між якими 7 монографічних ("Українська історіографія" (курс лекцій), "До питання про автора "Історії Русів" (видана в Україні у 1998 р.), "Атанасій Кирилович Лобисевич" (1966), "Вчення М.Грушевського про мову – мовну спільноту – народ – расу", "Петриківці", "Історія металургії Правобережної України XVI-XIX ст.", "Україна в часи гетьмана Івана Скоропадського і Павла Полуботка" [16, 32].

Отже, за останні роки суттєво розширилась джерела база вивчення біографії О.П.Оглоблина. Сучасні вчені сприйняли і розвинули підхід зарубіжної історіографії до висвітлення постаті й творчості О.П.Оглоблина, тим самим закріпили позитивний погляд на творчу спадщину вченого. Зокрема, І.В.Вербі вдалося з'ясувати роль і значення вченого в українській історичній науці та громадському житті 1920-1940-х років, здійснити історіографічний аналіз його головних праць, проаналізувати методологічні принципи та суспільно-політичні погляди, що дало змогу відтворити об'єктивний портрет О.П.Оглоблина за часи перебування в Україні. Вчений також визначив місце дослідника в боротьбі різних наукових шкіл 1920-х років у галузі національної

історії та розкрив внесок О.П.Оглоблина у вивчення теорії економічної й політичної незалежності України в її історичному розвитку.

І.В.Верба послідовно висвітлює процес становлення історика протягом 1920-1930-х рр. Він вивчив науково-педагогічну діяльність О.П.Оглоблина у 1920-1925 рр.; період наукової діяльності вченого у 1926-1930 рр., коли відбувся захист докторської дисертації і налагоджується співпраця з Д.І.Багалієм, М.Є.Слабченком, що збагатило національну історіографію рядом наукових проєктів, наприклад відкриттям філії Науково-дослідної кафедри історії української культури у Києві і Одесі.

Вказуючи, що О.П.Оглоблин був продуктом свого часу і організаційно блокувався з політико-ідеологічними структурами більшовизму, одночасно не будучи членом КП(б)У, І.В.Верба аналізує роботу вченого в марксистських установах та щодо підготовки молодих кадрів. ґрунтовний аналіз діяльності спершу гуртка, а пізніше офіційного наукового осередку, все ж, не дозволив констатувати, що перед нами історична школа. Врешті-решт висновок з цього питання вченого такий, що осередок українських істориків О.П.Оглоблина у Києві займав середнє становище між історично-соціологічною (М.С.Грушевський) і марксистською (М.І.Яворський) школами. Цей гурт прагнув творити модерну модель українського історичного процесу XIX-XX ст. Він носив науковий і український характер, але в умовах посилення тоталітаризму не уник ідеологічних правок. Його науковий доробок був незначний і переважно зберігся в рукописному вигляді. Разом з тим, він залишив певний слід в історичній науці України [16, 18].

Вчений торкнувся і такого питання, як персональні, ідеологічні і організаційні взаємини О.П.Оглоблина з науковим осередком М.С.Грушевського у Києві 1920-х років. Драматизм їх полягав у тому, то вчені не змогли дійти згоди щодо існування в Києві одночасно філії Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури і історичних наукових установ М.С.Грушевського. Останній не хотів мати конкурентну кафедру і домігся скасування рішення про відкриття у Києві філії харківської кафедри. У 1927 р. був закритий і оглоблінський історичний семінар вищого типу. Одночасно І.В.Верба підкреслює, що попри все, О.П.Оглоблин зберіг пошану до М.С.Грушевського як до найбільшого історика України. Їх взаємини на ниві наукової діяльності 1920-х рр. виглядали цілком логічно, хоча вчені належали до різних наукових напрямків, розділених ідеологічними чинниками [16, 19].

Аналізуючи життєвий шлях і творчість О.П.Оглоблина 1931-1941 рр., І.В.Верба висвітлює драматичний епізод біографії вченого, пов'язаний з його ув'язненням (арешт 1930-1931 рр.). В його полі зору ідеологічна кампанія проробки вченого після звільнення з-під арешту, нагинки на нього, історія усунення О.П.Оглоблина від своїх посад і взагалі від роботи.

Розглядаючи академічну та педагогічну діяльність у 1935-1941 рр., вчений характеризує доробок О.П.Оглоблина на посаді старшого наукового співробітника і голови сектору історії техніки Інституту історії матеріальної культури. Цей період позначений розробкою оригінальної методики проведення археологічних розкопок за літописними даними. В 1937-1941 рр. О.П.Оглоблин працює старшим науковим співробітником і завідуючим сектором історії XIX-XX ст. Інституту історії України АН УРСР, що дозволило йому готувати наукові кадри. Під керівництвом О.П.Оглоблина чи його безпосередньою участю докторську дисертацію захистила Н.Д.Полонська-Василєнко, кандидатські – Ф.Є.Лось, В.А.Дядиченко, Ф.О.Ястребов, М.І.Марченко, К.Г.Гуслий. Здавалось би для вченого відкривалися нові перспективи для наукової творчості. Він працював над добою І.Мазепи, писав підручники, брав участь у наукових сесіях, займався ксенознавством, відновив свою професорсько-викладацьку діяльність у Київському державному університеті (1938), завідував кафедрою історії України (1941). Вчений також був залучений до завідування кафедрою історії України Одеського державного університету (1939-1941). О.П.Оглоблин ввів до навчального процесу заборонені ще у 1920-х рр. спецкурси з історіографії, джерелознавства та допоміжних

історичних дисциплін. Однак посилення ідеологізації науки, на думку І.В.Верби, досягла своїх крайніх меж. Доводилося, одночасно з основними ділянками наукової творчості розробляти "рекомандовані" Агітпропом ЦК КП(б)У. До того ж, лише 2 березня 1941 р. ВАК СРСР перезатвердив О.П.Оглоблину наукову ступінь доктора історичних наук [16, 22].

В окремому розділі вчений аналізує науково-організаційну і громадську діяльність О.П.Оглоблина в роки окупації (1941-1944), київський і львівський період життя вченого. Вчений піднімав і розробляв заборонені за більшовицького режиму актуальні теми, а як громадський діяч сприяв відбудові Києва за перших місяців окупації. Разом з тим, на думку І.В.Верби, він зробив дуже мало, бо окупаційна влада не була зацікавлена у розвитку національної історичної науки й у відродженні української столиці.

Автор довів, що О.П.Оглоблин був здібним українським істориком, архівістом, джерелознавцем, ще за радянські часи ставши відомим дослідником і організатором наукового процесу. Він був першим доктором історії української культури (1926) та одним із небагатьох докторів історичних наук на Батьківщині (1941), професором ряду вищих навчальних закладів України, наставником молоді. Тут він виріс, увібрив національні традиції, сформувався і став кваліфікованим науковцем. Його внесок у історіографічну спадщину України вагомий і безперечний. Проте умови, в яких він жив та творив і його лінія поведінки була неоднозначна, що певним чином відбилося негативно на діяльності. І.В.Верба вкотре показав, що майже всі свої дослідження, хіба, що за винятком деяких спеціальних історіографічних, О.П.Оглоблин задумав і створив в Україні, однак через несприятливі умови надрукував тільки частину.

У низці своїх книг і статей з історично-економічної проблематики О.П.Оглоблин побудував концепцію господарської самостійності України впродовж певного хронологічного ряду з наголосом на XVIII – першу половину XIX ст. Наріжним каменем його концепції незалежності української господарської системи є її пов'язання з національними інтересами Батьківщини. І.В.Верба також зазначає, що приймаючи за основу схему українського історичного процесу, створену попередниками, головне на національно-культурних та політичних засадах, О.П.Оглоблин значно доповнив економічним підґрунтям [16, 32].

За переконанням І.В.Верби заслугою О.П.Оглоблина було й намагання сформулювати погляд на тяглість українського національно-політичного процесу, починаючи з другої половини XVII-XVIII ст. Йому вдалося певною мірою запобігти історіографічну прогалину з часів Руїни та гетьманування І.Мазепи, а на подальшу добу був зібраний, осмислений і систематизований джерельний матеріал. Вчений також стверджує, що О.П.Оглоблин зробив два новаторські висновки для української історичної науки. Один з них, оприлюднений у 1920-х роках, увійшов до наукового вжитку разом з аналогічними працями В.О.Романовського, М.Н.Петровського. Це розшифрування аноніма старшинсько-козацького твору "Літописа Самовидця", яке науковець логічно приписав відомому діячеві другої половини XVII ст. Роману Ракушці-Романовському. Другу свою історіографічну знахідку він зробив при дослідженні національно-патріотичного трактату "Історія Русів", встановивши місце її створення, громадське оточення і вірогідне авторство [16, 33].

Вчений також з'ясував дуже важливий факт, який свідчив про те, що О.П.Оглоблин плевав старі наукові традиції і не поривавши генетичного зв'язку із своїми академічними попередниками, визнав досягнення дореволюційної історіографії, наголошуючи на документалізмі київської школи істориків В.Б.Антоновича. Довнар-Запольський як вчитель Оглоблина окреслив науковий його обрій історично-економічною проблематикою і тим самим визначив наукове кредо дослідника у 1920-1930-х роках.

В цілому дослідження, проаналізованих вище вчених, і перш за все, Л.Винара і І.Верби є ґрунтовними, глибоко документально опрацьованими й відповідають сучасним вимогам до праць біоісторіографічного змісту.

Внаслідок глибокого вивчення життя і творчості О.П.Оглоблина зарубіжною українською історіографією, до кінця 80-х років XX – і на початок

XXI ст. підготовлений джерельно насичений ґрунт, для дослідження всієї його наукової й дидактичної діяльності. Особливо розробленим був закордонний період науково-організаційної і викладацької діяльності вченого, що сталося завдяки його співробітникам (Н.Полонська-Василенко, Б.Крупницький, О.Домбровський), учням (Л.Винар, В.Омельченко, В.Олейко) а також таким вченим, як О.Субтельний та Ю.Бойко.

Щодо висвітлення ними діяльності вченого в 1920-40-і роки, то у зарубіжних вчених і істориків в Україні спостерігається суперечливість думок і висновків. Так зокрема, І.В.Верба зазначає, що для закордонних науковців характерне одностороннє зображення історика переважно з патріотичних позицій, виривання його з контексту історичної науки тих часів, позбавлення О.П.Оглоблина будь-якої ідеології, і як наслідок, ігнорування еволюції світогляду [16, 6]. З такою думкою вченого можна погодитися лише частково. Адже в еміграційних умовах ставлення до історика не могло бути іншим ніж висвітлення його діяльності з позицій патріотизму. Усе це ставить завдання подальшого вивчення цього питання, причому на підставі документальних джерел.

З іншого боку справедливими є твердження І.В.Верби, щодо переносу на особу дослідника його еміграційного державництва, а факти більшовізації в біографії О.П.Оглоблина всіляко нехтуються. Діаспорні українознавці, на думку І.В.Верби, ледве чи дооцінюють це явище, та й фактичний бік їх студій часто-густо пересипаний прикрими помилками, а елементи наукової критики майже не простежуються [16, 7]. Саме на ці аспекти, а також археографічний доробок, музейну, бібліотечну архівну діяльність, підготовку О.П.Оглоблиним молодих кадрів українських істориків, співпрацю з марксистськими осередками і марксистські орієнтованими вченими звернув свою увагу І.В.Верба. Належно ним оцінені праці І.Гирича, Л.Мельника, М.Ковалюка, В.Ульяновського і О.Богданина, С.Водотики, О.Яся, Я.Калакури, С.Білокозя, що вийшли з початку 1990-х років.

Приєднання до вищезазначених вчених М.Ковальського і І.Пасічника надало новий імпульс процесу вивчення життя і творчості О.П.Оглоблина. Зокрема, М.Ковальський і І.Пасічник у "Слові про історика" до видання "Люди старої України" (2000) зазначають, що коло наукових інтересів О.П.Оглоблина було досить широким а наукова спадщина історика велика і розмаїта. Він є автором понад 1000 публікацій з історії України, історіографії, джерелознавства й генеалогії, з них не менш як 500 енциклопедичних статей вченого вміщено в українській та англійській "Енциклопедії українознавства". Хронологічно доробок О.П.Оглоблина охоплює майже всі періоди української історії від найдавніших часів до другої половини XX ст. [6, 15-16].

Переходячи до аналізу творчості вченого автори зазначають, що у передвоєнний період можна виділити такі напрямки наукової роботи О.П.Оглоблина:

1) соціально-економічна історія України XVIII-XIX ст.; 2) джерелознавчі дослідження видатної лем'ятки – "Літопису Самовидця"; 3) історіографія історії України; крім читання лекційного курсу в університеті, зазначають на увагу його публікації до історії української політичної думки на початку XVIII ст.

Навіть у виключно несприятливих умовах німецького окупаційного режиму О.П.Оглоблин після звільнення гтілверівською владою з посади голови Київської міської ради (жовтень 1941 р.), перебуваючи в скрутних матеріальних обставинах, продовжив свої архівні пошуки, займається дослідженням різних аспектів історії України і намагається організувати наукове життя в Києві. Тоді ж і відбувається посилення його контактів з іншим видатним українським істориком І.П.Крип'якевичем у Львові, на запрошення якого він і переїхав до Львова в 1943 р. [6, 16].

Далі автори переходять до аналізу життя і діяльності вченого в еміграції. Вони його характеризують як новий і заключний період творчості і життя О.П.Оглоблина, коли він залишив Україну в 1943 р. Деякий час він перебував у Празі, а потім в Західній Німеччині, а з 1951 р. і до кінця життя – в США. Цей час у творчості О.П.Оглоблина був найбільшим за своєю тривалістю (понад 40 років). У таких своєрідних умовах і обставинах, вільних від ідеологічного диктату, професор О.П.Оглоблин продовжував свою дидактичну, наукову і організаційну

працю. На їх думку, особливо важливими для української історичної науки були його історіографічні синтетичні роботи про стан української науки після 1917 р. До них відносяться англomовна праця "Українська історіографія 1917-1956 рр." (1957), і монографія, видана українською мовою – "Думки про сучасну українську советську історіографію" (1963).

Вчені зазначають, що поряд з узагальнюючими, синтетичними працями О.П.Оглоблин зробив істотний внесок в український енциклопедичний рух, подавши велику кількість статей до багатотомного видання "Енциклопедія українознавства". Окрім цього в центрі наукових інтересів О.П.Оглоблина були проблеми національно-державної самостійності України та україністики. До останніх належать такі важливі праці історика, як "Українсько-Московська угода 1654 р." (1954), "Хмельниччина і українська державність" (1954), "Думки про Хмельниччину" (1957), "Гетьман Іван Мазепа і його доба" (1977) та ін. [6, 19].

М.П.Ковальський і І.Пасічник наголошують на тому, що важливою діяльною діяльністю О.П.Оглоблина в 50-80-х роках була організація, згуртування і об'єднання вільних українських істориків за межами України і Радянського Союзу. Професор О.П.Оглоблин був одним із засновників видання журналу "Український історик" 1963 р. та організатором в 1964-65-х рр. "Українського Історичного Товариства ім. М.Грушевського" й першим його президентом [6, 19]. Нами підраховано, що в "Українському Історик" в 1963-1997 рр. вміщено 27 публікацій вченого та 7 рецензій на його праці [29].

Українські вчені, перш за все Л.Винар, наголошують на тому, що концептуально О.П.Оглоблин належав до державницького напрямку в українській історіографії. Він вважав рушійною силою міцну державу, тому у своїй творчості він приділяв особливу увагу вивченню такої історичної пам'ятки як "Історія Русів", національній культурі взагалі, родоводу видатних представників української громадськості.

За переконанням М.Ковальського і І.Пасічника, О.П.Оглоблину були притаманні такі якості, як безмежна відданість українській історичній науці і глибоке розуміння своєї життєвої місії та обов'язку перед Батьківщиною, інтелігентність, наукова ерудиція, широкі енциклопедичні знання з літератури та історичних джерел, творчий запал, цілеспрямованість, результативність наукових задумів, глибока принциповість, чіткі громадянські позиції і наукова вдача в історіографічній і джерельній евристиці [6, 20].

Сучасні дослідники високо оцінюють спадщину О.П.Оглоблина. Зокрема Ю.Макар стверджує, що те, що він зробив протягом усього свого життя, ставить його в один ряд з найвидатнішими українськими дослідниками нашого століття [30, 150].

Рубрика "Оглобляна" введена з 73/74 випуску 2000 р. в науковому віснику Чернівецького університету. З цього ж року започатковане в університеті "Острозька Академія" серійне видання "Оглобляна". Науковою громадськістю і перш за все зусиллями Українського історичного товариства в Торонто, Нью-Йорку, Острозі, Києві, Чернівцях, Дрогобичі проведені наукові конференції, присвячені 100-літтю від дня народження О.Оглоблина.

Відзначенням ювілею не припинилося вивчення творчості вченого. Продовжують виходити праці присвячені авторитетному історик. Зокрема А.Атаманенко підготувала змістовну статтю "Процес розвитку української історичної науки у висвітленні Олександра Оглоблина" [31], Л.Винар в "Українському історик" поділився з науковою громадськістю планами видання творчої спадщини історика [32], Г.Курас прокоментував цікавий корпус документів – листи проф. О.Оглоблина до Наталії Дорошенко [33]. Оже, як зазначає Л.Винар, оглоблiнознавство шляхом еволюції стає на твердий науковий ґрунт в Україні і на заході, зокрема в двох аспектах – науково-видавничому і поширенню рядів дослідників-оглоблiнознавців. Це є значний поступ в українській історіографії і в систематичному вивченні життя і творчості видатного українського історика [34, 12]. У травні 2000 р. побачив світ перший том "Оглоблiнiяни", в якому опубліковані статті про О.Оглоблина, матеріали, фотографії і видана бібліографія праць [35]. Наукова громадськість схвально сприйняла вихід монографії О.П.Оглоблина "Гетьман

Іван Мазепа та його доба" (2001), підготовку збірки статей історика "Гетьман Богдан Хмельницький і його доба", бібліографічного довідника "Олександр Петрович Оглоблин" [32, 88-90].

Разом з тим вимагає ґрунтовного вивчення рік за роком історична та історіографічна творчість О.П.Оглоблина в зарубіжний період життя і наукової діяльності. Важливо також визначити вплив вченого в цей період на національну та зарубіжну історіографію. Перші кроки в цьому напрямі зроблені М.Ковальським, який проаналізував погляди О.Оглоблина на історіографічні процеси в Україні в повоєнні часи [36]. В.Гром висвітлив погляди вченого на Хмельниччину в українській історіографії ХХ ст. [37], О.Домбровський звернувся до церковної проблематики в дослідженнях історика [38], В.Павлюк вивчив питання економічного розвитку Правобережної України першої половини ХІХ ст. в працях О.Оглоблина [39]. Здобутком сучасної української історіографії є заповнення прогалани у вивченні постаті одного з видатних дослідників історії України і організатора українського академічно-наукового життя, яким був і залишається О.П.Оглоблин.

Отже, як показує аналіз історії історіографії проблеми, спільним у вітчизняних вчених є розуміння того, що О.П.Оглоблин належить до помітних постатей в українській історичній науці, і є провідним істориком ХХ ст. Своєю дидактичною, науково-організаційною діяльністю та історичною творчістю О.П.Оглоблин сприяв формуванню молодих вітчизняних й зарубіжних українців, пробудженню національної свідомості серед різних верст діаспорного українськомовного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Оглоблин О. "Про мій рід" (публікатор Л.Винар) // Олександр Мезько-Оглоблин. Дослідження і матеріали. До століття народження історика. – Нью-Йорк; Острого; Київ: Українське Історичне Товариство, Університет "Острозька Академія", 2000. – С. 100-104.; Його ж. Мій творчий шлях українського історика // Вказ. праця. – С. 139-140.
2. Винар Л. Олександр Петрович Оглоблин. Короткий біографічний нарис // Український історик. – 1993. – Ч. 104. – С. 7-57.
3. Оглоблин О. Мій творчий шлях українського історика // Студії з історії України. Ред. Л.Винар. – Нью-Йорк, Київ, Торонто, 1995. – С. 20-30.
4. Винар Л. Олександр Петрович Оглоблин // Новий шлях. – Торонто. – 1955. – Ч 72.; Його ж. Олександр Оглоблин. Біо-бібліографічні матеріали // Записки ЧСВВ. – Рим, 1958. – 30 с.; Його ж. Олександр Петрович Оглоблин: 3 нагоди 65-ліття життя і 45-ліття наукової праці // Український історик. – 1964. – Ч. 4. – С. 20-26.; Його ж. Думки з нагоди 70-ліття і 50-ліття наукової праці проф. Олександра Оглоблина // Америка. – Філадельфія, 1969. – Ч. 227. – 16 грудня.; Його ж. Наукова творчість Олександра Петровича Оглоблина // Український історик. – 1979. – Ч. 1-3. – С. 5-32.; Його ж. Бібліографія праць проф. д-ра Олександра Оглоблина (1920-1975) // Збірник на пошану проф. д-ра Олександра Оглоблина. – Нью-Йорк, 1977. – Т. III. – С. 93-136.; Його ж. Олександр Оглоблин як дослідник гетьмана Івана мазепи // Український історик. – 1989. – Ч. 4. – С. 44-49.; Його ж. Олександр Петрович Оглоблин. Короткий біографічний нарис // Український історик. – 1993. – Ч. 104. – С. 7-57, Його ж. Олександр Петрович Оглоблин. 1899-1992. Біографічна студія. – Нью-Йорк; Торонто; Париж, 1994. – 80 с.; Його ж. Передмова від редактора // Олександр Оглоблин. Люди старої України та інші праці. – Острого-Нью-Йорк, 2000. – С. 6-11.; Його ж. Олександр Мезько-Оглоблин: Діяльність і Творча спадщина (До століття народження історика) // Український історик. – 2000. – Ч. 1-4 (144-146). – С. 10-13.
5. Винар Л. Бібліографія праць проф. д-ра Олександра Оглоблина (1920-1975) // 36. на пошану проф. д-ра Олександра Оглоблина. – Нью-Йорк, 1977. – С. 93-123.